

К факторам, которые при недостаточной подготовленности сотрудников к инновациям затрудняют деятельность, как выяснилось при опросе практических журналистов и специалистов редакций, относятся следующие: чрезмерная интенсификация труда, вторичность информации, утрата качества эксклюзивности и сужение классических методов журналистики, порой несовпадение позиций издателя и устремлений авторов, а также формата издания. Отмечалась слабая действенность публикаций. Кроме того, звучали опасения, что, стремясь к оперативности и выполняя работу в разных форматах по подготовке и доставке информации до потребителя при чрезмерно повышенном внимании к сугубо внешним способам, процесс журналистской работы может стать менее креативным. В погоне за читателем не только материалы могут оказаться менее качественными, достоверными и надежными, но и автор порой рискует потерять индивидуальность, а творческая профессия может превратиться в обычную функцию трансляции.

Высказывались мнения о том, что конвергенция оказалась «стрессогенна для медиа как отрасли» [4, 72]. Как выяснилось, многие сложности связаны с психологическим состоянием сотрудников. При всех бесспорных плюсах и необходимости омолаживания кадров издания во все времена, безусловно, на разных платформах ценятся журналисты с опытом работы, которые в силу разных причин нововведенческого характера в редакции вынуждены сменить место работы, что также становится проблемой психологического характера.

Подчеркнём, что в условиях медиаконвергенции, когда происходит трансформация деятельности журналиста, становятся востребованными новые виды умений и навыков, которыми должен владеть специалист, популяризируется идея внедрения «универсального журналиста». Такой сотрудник должен не только владеть мастерством грамотного написания текста, он должен уметь снять видеосюжет, смонтировать его и озвучить, поддерживать работу блогеров, иметь навыки работы с фотоаппаратурой и многое другое. Создание аудио- и видеоконтента, производимого в новых условиях, требует наличия универсальных специалистов новой формации, с определёнными практическими умениями, зависит от степени профессионализма журналистов и их желания постоянно совершенствовать мастерство и знания.

Процесс конвергенции во всем мире связан с обучением и переобучением сотрудников. Журналист не должен прекращать обновление знаний с окончанием учебного заведения. Навыки и компетенции, творческий поиск в условиях конвергенции должны непрерывно развиваться. Эти и другие факторы, связанные с развитием медиа в эпоху глобализации, наш взгляд, должны стать темой для размышления, как начинающих журналистов, так и исследователей.

Список литературы:

1. Вартанова Е. Л. Вартанова Е. Л. Конвергенция как неизбежность // От книги до Интернета. Журналистика и литература на рубеже тысячелетия. / Отв. ред. Я. Н. Засурский, Е. Л. Вартанова. М.: Изд-во Моск. ун-та, 2000.
2. Электронный ресурс. Доступно на: URL: <https://newreporter.org/>.
3. Журналистика и конвергенция: почему и как традиционные СМИ превращаются в мультимедийные. / Под ред. А.Г. Качкаевой. М., 2010. - С. 72-73.
4. Калмыков А.А. Конвергенция - возможность универсального журнализма в рамках профессиональной идентичности // <http://jarki.ru/wpress>.

К.О.Жекеева

Ғұмарбек Дәукеев атындағы АЭЖБУ доценті, филология ғылымдарының кандидаты
k.zhekeeva@aues.kz

Қ.М.Хамзина

Қарағанды техникалық университетінің доценті, филология ғылымдарының кандидаты
jako199473@mail.ru

ҚАСЫМ АМАНЖОЛОВ ПОЭЗИЯСЫНЫҢ КӨРКЕМДІК-ЭСТЕТИКАЛЫҚ ІЗДЕНІС СИПАТТАРЫ

Қазақ әдебиетінде өзінің бет-бағытын анықтаған, стилін тапқан ешкімге ұқсамайтын, өз мәнер-машығына өзіндік үнімен жеткен, әдебиетімізге қайталанбас мәнер, сөз қолданудағы айнымайтын тәсіл, тасқындай аққан сөз нөпірімен, тіліндегі бейнелілігімен, астарлы ойы арқылы логикалық тереңдікке жеткен қаламгердің бірі – Қ.Аманжолов.

«Ақын - қоғамның, уақыттың, азаматтың органы және өкілі» [1,263],- деп, орыстың ұлы сыншысы В.Г.Белинский айтқандай, қандай ақын-жазушының болмасын, шығармашылығын өзі өмір сүріп отырған дәуірдің әдеби үдерісінен бөліп, даралап қарауға болмайды. Сол секілді Қасым Аманжолов шығармашылығы да өз дәуірінің әдеби үдерісімен, оның даму өресі, көтерген проблемаларымен тарихи, саяси оқиғалармен тығыз бірлікте, тұтастықта болады. Сондықтан сол кездегі қоғамда болып жатқан өзгерістерді, тарихи, саяси оқиғаларды (ақын поэзиясында сол оқиғалар тікелей көрініс тапқандықтан) өмір шындығын, халық тағдырын, оның болашағын бейнелеуде ақын әдеби әдіс-тәсілдерге, көркемдегіш-бейнелеуіш құралдарға иек артты.

Қандай да болмасын қаламгер шығармашылығының ұлттық сипатына, бедеріне тоқталғанда айтылар ойдың негізгісі оның тілі. Елдікті сақтағысы келген халық, қарымды қаламгер ұрпақтан ұрпаққа мұра, мирас боп келе жатқан асыл қазынасы ана тілін келер буынға «бөбегіндей мәпелеп», қастерлеп ұзатып салуы тиіс. Тылсым табиғаттың сырын ұққан түйсікшіл бабаларымыз ана тілдің, баба тілдің құдірет-қуатына бас иіп, небір алмағайып замандарда аздырмай-тоздырмай, асқақтата әлдилеп, қасиеттеп, қадір тұтты. Осынау ұлы дәстүрді Қасым Аманжолов та берік ұстанды. Оның асау, тарпаң жырларында қазақтың тілдік қоры, асыл сөзі көркем көрініс тауып, құлпыра түсті. Академик З.Қабдоловтың «Жазушының тілі шұрайлы, сөздік қоры мол болу керек. Бұл – қалам иесіне қойылатын бұлжымас талап. Тіл байлығы сөз өнеріндегі мазмұн байлығына әкеледі. Ал халыққа қажет шығарма – мазмұнды шығарма» [2,199], -деген пікіріне сүйенер болсақ, Қасым Аманжолов осы тұжырымға толық жауап бере алатын талант иесі. Көркемдеу құралының не түрлі жақсысын, соны да құнарлысын тауып, қолданып, өзінен бұрынғы ақындық дәстүрді ілгері дамытқан, қазақ поэзиясында ақындық тілдің жетілуіне Абай, Мағжан, Сұлтанмахмұттан кейін, зор үлес қосқан, жаңалық әкелген ақындардың бірі Қасым болды. Оның поэзияға қосқан жаңалықты іліп әкетіп, өз шығармаларында кеңінен, мейлінше молынан қолдана алған ізбасар шәкірттері болды.

Т.Айбергенов, Ж.Нәжімеденов, М.Мақатаев, К.Мырзабеков, С.Ақсұңқарұлы да Қасымның дәстүрін жалғастырып, дәстүр мен жаңашылдықты ұштастыра білген, өлең-жырларында қазақтың оралымды бай тілінің көркемдік құралдарын мол да шебер пайдалана алған тіл қолданыстары ерекше ақындар. Бұл ақындардың поэтикалық тілі бүкіл бір әлем деуге болады, олардың өлең жүйесі немесе өрімі болсын, ырғағы мен ұйқасы, бунағы мен буыны болсын, яки ажарлау, айшықтаулары болсын, бәрі де тек аманжоловтық сипатта құбыша құлпырып тұрады. Мұның бәрі Қасым өлеңдеріндегі көркемдегіш-бейнелілік құралдардың қолданылуын жетік меңгеріп, ақын поэзиясындағы бейнелілік мәселесіне шұқшиып - оның поэзиясында суреттеу амал-тәсілдерінің қаншалықты, қалайша дамығандығын назарда ұстап, өз өлең-жырларына үлгі қылып алғандығы, яғни суреткерлік шеберлік жолында тынымсыз және талмай ізденген ақындардың алып әрекетінің нәтижесі.

Қ.Аманжолов дәстүрін жалғастырушы ақындар поэзиясының бейнелілігіне, яғни образдылығына талдау жасауға ұмтылды. Ал образдылық дегеннің өзі сөздегі сурет, суретті, бейнелі сөз. Ақындар поэзиясындағы не нәрсенің (құбылыс, зат, ой) барлығы да осы бейнелеу құралдары, әсіресе бейнелеудің, ажарлау, құбылту әдістері арқылы беріледі.

Бейнелілік – бұл сезімдік тұрғыдан әлемді тану, адам баласының табиғат болмысына үңілу, тұрмыс тіршілік мәнісін бағалау, көңіл-күй құбылыстары және қиял ырқымен жүзеге асатын суретті, образды ұғымдардың жиынтығы.

Бейнелілік - өнер туындыларының өзіндік ерекшелігі, эстетикалық сұлулығы, дүниені болмысты сипаттап сөйлетудегі суреттілік, образдылық, өрнектілік.

«Бейнелі сөздер эстетикалық сезімнің, дүниені образды, бейнелі түрде танып, білетін және танытатын, көрсететін көркем ойдың бір ұрығы іспетті. Әрбір бейнелі сөз – бүгіннің бөлшегі»,- деп жазады академик З.Ахметов [3, 13].

Қайсы прозалық не поэзиялық шығарма болмасын, олардағы бүкіл идея, айтылмақ ой сөз арқылы беріледі. Сондықтан шығарма біткеннің барлығында да сөз, сөз қолданыс – ең негізгі орынды иеленеді. Жазушы не ақын сөзді қанша көп білген сайын, сөз сырын қанша терең меңгерген сайын олардың шығармаларының нәрі күшейіп, шырайы арта түседі. Ақын тілінің бай болуы – оның шеберлігінің, білімділігінің ең басты белгілерінің бірі. Сол үшін де С.Негимов өзінің «Ақын-жыраулар поэзиясының бейнелілігі» атты зерттеу еңбегінде былай дейді: «Ақындар халықтың ғасырлар бойы жасаған рухани-мәдени байлықтарын ана сүтіндей бойларына сіңіріп жатулары тиіс. Олар эпос тілінің дархан шалқарлығын, ұрпақтан-ұрпаққа мирас болып қалған ділмәр поэзияны, символикалық белгілерді, көркемдік-мәнерлегіш құрал-әдістемелердің алуан түрлі, сан қилы үлгілерін, қанатты, жатық тіркестерді меңгеруге, игеруге ұмтылды. Ақынның қаруы – тіл. Күллі құбылыстар құпиясы мен олардың сабақтастығын айтып бере алатын күш – поэзия десек, ал поэзия

тілі – образды қуат пен бейнелі суреттің, сұлу ырғақ пен төгілмелі ұйқастың негізі» [4,13]. Бұдан шығатын қорытынды – ақындар тілдің көркемдегіш құралдарын мейлінше көп пайдаланған сайын олардың тынысы кеңі бермек.

Өлең ақын жүрегінен сыртқы әсерлердің нәтижесінде туады. Ол – ақынның өмірден алған әсері мен сезімнің материалдық көрінісі, сөз кестесіне түскен өрнегі деуге болады. Қарапайым адам өз сезімін танданып-тамсана отырып басқа адамға айтып берумен ғана шектелсе, ақын іштей толғаныс, эмоциялық серпін арқылы туған шығармасымен баяндап береді. Шындық болмысты суреткер өзінше қабылдап, ол туралы өзінше ой қорытады. Шынайы шығарма өзек болмақшы түйсік өз формасын іздейді. Сезім материалдық бейнеге айналу үшін ақын қиялын өлең пішінімен дүниеге әкеледі. Ол қарадүрсін ғана баяндай салынбайды, көркем де нақышты болуы ойластырылады, осы орайда сөз шеберінің халықтық тіл байлығын қалай меңгергендігі сынға түседі. Тіл өзінің ғырлар бойы даму, қалыптасу процесіне ой мен сезімді образды етіп берудің амал-тәсілдеріне ие болды. Сол шексіз иірім шеберлігінің үлгісіне сүйенген ақын өз зердесі арқылы небір сөз маржандарын шығармасына пайдаланып, көркем бейнелеу синтезін жасайды.

Қ.Аманжоловтың поэзия әлеміне енгізіп кеткен жаңашылдығын жалғастырушы Төлеген мен Жүмекеннің, Мұқағали мен Кеңшіліктің, Серік Ақсұңқарұлының шығармаларындағы бейнелілігін зерттеуде А.Байтұрсыновтың [5], М.Базарбаевтың [6], Қ.Жұмалиевтің [7], Р.Нұрғалидың [8] әдеби-теориялық еңбектеріндегі тұжырым-қағидалар көп жайтты аңғартады.

Өлеңді ажарлау құралдарының бірі – ассонанс пен аллитерация. Поэзияда қайталанып келетін бірыңғай дауысты дыбыстар ассонанс, ал, бірыңғай дауыссыз дыбыстар аллитерация болып есептеледі. Қ.Аманжоловта осының екеуі де бар.

Қ.Аманжолов:

Толқыннан мен бе болар қорқынышты,
Толқыны өз жанымның одан күшті.
Толқытып тарта бердім әнге басып,
Бір мезет қыз көзіне көзім түсті [9, 165].

Ж.Нәжімеденов:

Теңізде ашық жатқан жұлдыздарды
Толқындар ұмтылады жабамын деп.
Талықсып ескен самал баяулайды,
Сайларға бозғыл сағым қалады ұйып [10, 10].

Т.Айбергенов:

Қош боп тұр, қарағай мен көл өлкесі,
Қария қарлы шыңдар көлеңкесі.
Қош боп тұр, ашаң жүзді қара бұрым,
Қагілез қайындардың желең төсі... [11, 149]

К.Мырзабеков:

Бастығып қалған ба, шырағым,
Басылмай келіп ем құмарып,
Басына жеттім де құладым. [12, 26]

М.Мақатаев:

Қазбауыр бұлты аспанда мамырлаған,
Қарасаз, қара шалғын шабылмаған,
Қайда жүр, сылқым жеңгем, сабырлы ағам?
Қайран жұрт, қазір бәрі сағым маған [13, 30].

С.Ақсұңқарұлы:

Қарасам аспаныма- қара тұман.
Көз талып, көкке қарап таң атырам.
Құс болса келетұғын кезі болды,
Қайырылып қаламаса егер қанатынан [14, 287].

Бұл үзінділерде «Т», «Б», «Қ» дауыссыз дыбыстары әр тармақтың басында келген. Бұл құлаққа жағымды естіліп, ішкі көркем үндестікті қалыптастрып тұр. Дыбыстарды қайталау арқылы шығарманың акустикасы күшейіп, музыкалық қасиеті артып тұр. Енді ассонансқа мысал келтіретін болсақ:

Қ.Аманжолов:
Амал қанаша! Жалмауыздар желікті,
Аямапты, ақын қанын төгіпті,
Ақын ұлан қоштасарда жанымен
Ақтық рет: күндей күлген көрікті [9, 56]

Т.Айбергенов:
Ойларыма жібер ұшқыр қиял сап,
О, қайыңдар, тұрмын сенен күй аңсап.
Ол да сендей қаз омырау, сұңғақ бой,
Ол да сендей кей кездері ұялшақ [11, 55].

К.Мырзабеков:
Әуелден жалқы, әкеден жалғыз әулеті,
Әбубәкір әуәй, ақкөңіл жігіт, әулекі. [12, 43]

Ж.Нәжімеденов:
Алу керек, алу керек, көп керек,
Ақысына көкірегімен от төлеп,
Алдағымды арман қылып алғанша,
Ал алған соң тағы қалам өкпелеп [10].

С.Ақсұңқарұлы:
-Ассалаумалейкум, уа, әлем!
Аспандай рухы мөп-мөлдір,
Ақ көңіл едім туа мен [14, 77].

Мұнда «О», «А», «Ә» дауысты дыбыстарын қайталаған. К.Мырзабеков пен Ж.Нәжімеденов тармақтарды «А», «Ә» дыбысынан бастап, сол дыбысты шумақтың өне бойына арқау қылған. Ақындар осылайша дыбысты тармақтардың ішінде қайталау әдісін ұтымды қолданумен қатар, тармақтағы ішкі ұйқастарға ден қояған.

«Тілдің көріктеу құралдарының бәрі - бірі мен бірі өзара тығыз байланыстағы, қарым-қатынастағы, аралас – құралас жатқан және жарыса қолданылып, бірін-бірі үстеп, толықтырып жатқан нәрселер».

Шынында да бірімен-бірі іліктесіп, сабақтасып, ұштасып, үйлесіп жатқан мәнерлегіш – суреттегіш құралдардың арасында «қытай қорғаны» жоқ.

Жалпы, поэзияның көркемдік құрылысында, ойды образды жеткізуде айқындаудың мәні ерекше елеулі. Айқындау сөз айқындалушы мүшенің маңызын, сыр – сипатын, ерекшелігін анағұрлым тереңірек баяндайды.

«Айқындау – заттың не құбылыстың айрықша белгісін, қасиетін білдіретін бейнелі сөз».

Айқындау ұғымға, нәрсеге бейнелік, нақтылық сипат береді. Айқындау- образдық арқаулар мен мағыналық желілердің тоғысқан торабы.

Айқындау образ тағдырын шешеді, образды анықтайды, мүсіндейді. Айқындау – тереңдік, ой өрісі, интуиция, қырағылық.

Айқындау сөздер дүниені, өмірді жан-жақты қамтып, кеңінен сипаттайды. Адамдардың іс-әрекеттеріне, көңіл-күй өзгерістеріне, имандылығына, жан толғаныстарына, қабілет, қарымына байланысты туындайды.

«Асылында, айқындау нәрсені я көркейту үшін, я лақаптау үшін айтылады. Сарыарқа, шалқар көл, ақтылы қой сияқты лебіздерде сары, шалқар, ақтылы деген айқындаулар көркейту үшін айтылып отыр. Асан Қайғы, Ер Тарғын, Қаз дауысты Қазыбек деген сөздерде қайғы, ер, қаз дауысты деген

сөздер лақаптау үшін айтылып тұр» деп, айқындау табиғаты хақында ой тербейді А.Байтұрсынов [5, 155].

Айқындау – көркемдеу құралдарының бұрын да, бүгін де ең көп қолданылып келе жатқан мол түрінің бірі. Айқындау ақынның өлең етіп отырған объектісіне байланысты оның бір қырына, оның бір сапалық ерекшелігіне өзгеше назар аудару, соны даралап, оқшаулап айта түсу, айқындап сипаттай түсу мақсатында қолданылатын бейнелі сөз – көркемдеу құралының бір түрі.

Қ.Аманжоловтың дәл осы мақсатты ұстанғандығынан болу керек, оның шығармашылығы көркемдеу құралының дәл осы айқындау түріне тұнып тұр. Сонымен қатар, бұл Қ.Аманжоловтың қазақ тілінің мән-мағынасын, құбылғыш та құлпырғыш табиғатын, бар мінезін және поэзияға өзек боларлық объектіні - өмір құбылысын көре білу, танып, таңдап ала білумен бірге, оны жан-жақты жете білетіндігінде. Сөйтіп, көңіліндегі көрікті ойын өнер етіп, құйып шығара алатын шебер суреткерлігінде, ақындық талант күдіретінде. Қ.Аманжолов шығармашылығы айқындауға толып тұр. Мұның объективті заңдылығы бар. Көркемдеу құралдарын қолдану суреткердің алдына қойып отырған ой-ниетіне, мақсатына байланысты туады, соған қызмет етеді

Қ.Аманжолов көркемдеу құралдарын, соның ішінде айқындауды қолдануда бұрын бар жолдар мен тәсілдерді ұстанған. Оның біріншісі – сын есім немесе анықтауыш ретінде анықтайтын сөзінің алдында тұрып оны тура айқындайтын түрі. Немесе тура эпитет. Мысалы: «Жүйрік желмен жарысып», «Долы желі ысқырып», «Батпан қару үйірген», «Жебелі садақ толғаған», «Желекті найза қолға алған», «Шабынып тиген жау мынау», «Асау өзен ақырып», «Асқар таудан дүркіреп», т.б. Дәл осындай айқындауышты Төлеген де өлеңдерінде көптеп қолданған. Мысалы: «Көк мұхитта қайығым қирап қалды», «Ақ жазықтан ағып ұшып өттің бе?», «Шырт ұйқымнан оянамын елеуреп», «Қазды көл, қоғалы көл, балықты көл», «Көк теңіз, толқыныңмен бекіре жалды», «Түседі тар соқпағым тезге менің», «Көк аспанмен таласа», «Ақ қайың боп төбемде дөңгеленіп», «Сен менің алтын ұям, жыр бесігім, Жанымда шоқ боп жанып тұр есімің», «Қия тасты, ұя тасты, ақ тасты» т.б. Жүмекен өлеңдеріндегі тура эпитеттерді де барлап қарайтын болсақ, олар өзінің анықтайтын сөзінің алдына келіп, көбіне жалаң күйінде кездеседі: «Шұбар шын», «ала бұлақ», «бала бұлақ», «қара емен», «бурыл шаш», «киелі топырақ», «кәрі әже», «қара шал», «қызыл сөз», «ағаш аяқ», «сауықшыл жас», «қара өлең» т.б. Сол сияқты Ақсұңқарұлының шығармаларынан да тура айқындауышты небір түрлерін байқаймыз: «Қызыл қан», «ащы жас», «түнек түн», «ақ таң», «шыбын жан», «шерді ел», «құсалы ел», «айлы түн», «тұмса бұлақ» т.б. Осы мысалдардағы асты сызылған сөздердің бәрі айқындайтын сөздің алдында келіп тұрған тура эпитеттер.

Осылардың өзі суреттеліп отырған құбылысты яки шындықты бейнелеудегі дәлдігімен қызықтырады, бірақ бұл эпитеттер жаңалық емес. Себебі, халық ауыз әдебиетінен бастап, бүгінгі ақын – жазушылардың да қолдануында жүрген эпитеттің дайын түрі. Халық даналығының жемісі тәрізді бұл дайын эпитеттерді Қ.Аманжолов та, одан үлгі алған Т.Айбергенов те, Ж.Нәжімеденов те, С.Ақсұңқарұлы да ұтымды пайдалана алған.

Қ.Аманжолов эпитеттер арқылы адам образының, өмір құбылыстарының бір қырларын нақты бір дәлдікпен суреттей алған. Мысалы: «Жалын жігер, шоқ сана», «Есі шыққан ескілік қалды сасып», «Кекті көзді қарайды артқа», «Жалын жүрек, жасын тіл, жас ақынның», «Дөңгелек көзі мөлдіреді», «Жемге тойған қара құс», «Сырты бүтін, олардың іші қуыс», «Шаңқылдап үрген шақал жау», «Күтіп тұрды жарлы ауыл», «Бұл күнде от шайнаған тентек інін», «Жараланған жауыздық», деген жолдарда адам портреті, адам мінезінің жалт еткен бір қыры, нәзік бір сезім жарқ етіп көрініп қалып отырғаны айқын тұр. Ал, мөлдіреген дөңгелек көз, от шашқан кекті көздер бейнеленген сурет портрет қана емес, адамның ішкі сезім дүниесін де танытып жатыр. Не болмаса «есі шығып, сасып қалған ескілік бейнесі» жеке адам емес, бүкіл бір дәуір, бір қоғам адамдарының тағдырын шешкен құбылыстан, заман бейнесінен адамдар тағдырынан да хабар айтып тұр.

Қасымның шеберлігінен жалықпай үйренген Жүмекен тіл орамының аса икемділігінің нәтижесінде мынандай үйлесімді, нақты бір дәлдікке негізделген эпитеттерді туғызған. Мысалы: «именшек сәуле», «ашқылтым ой», «жылаңқы бұлт» эпитеттері образға айналып тұрса, «жымысқы жел», «күңкіл ақыл», «кер сөз», «сайқымазақ самал», «жалқау құм», «күміс бұтақ найзағай», «қытықшыл айдын» т.б. эпитеттер жанданып құбылысты кейіптеу ұғымына айналған. Сонымен қатар Қасым ізімен Жүмекен күрделі эпитет жасауда дәлдігімен оқырманын иландыра алған. Мысалы: «костюм киген ақындар», «күпі киген өлеңдер», «соқыр болжам», «сорлы пиғыл өсектер», «киіз қапты домбыра», «қадір артық кісі». Мұндай мысалдардың қатарын әлде де ұзартуға болады. Келтірілген айқындаулардың нақтылығы - Жүмекеннің қазақ әдебиеті классигі Қ.Аманжолов поэзиясына көбірек үнілгендігінің белгісі тәрізді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Белинский В.Г. Шығармаларының толық жинағы. 6-том. – М., 1955. – 585 б.
2. Қабдолов З. Сөз өнері. – Алматы: Санат, 2002. – 360 б.
3. Ахметов З. Өлең сөздің теориясы. – Алматы: Мектеп, 1973. – 212 б.
4. Негимов С. Ақын-жыраулар поэзиясының бейнелілігі. – Алматы: Ғылым, 1991.
5. Байтұрсынов А. Шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1989. – 320 б.
6. Базарбаев М. Өлең – сөздің патшасы сөз сарасы. – Алматы: Жазушы, 1973. – 253 б.
7. Жұмалиев Қ. Әдебиет теориясы. – Алматы: Мектеп, 1969. – 244 б.
8. Нұрғали Р. Әдебиет теориясы. – Астана: Фолиант, 2003. – 344 б.
9. Аманжолов Қ. Екі томдық шығармалар жинағы. Бірінші том. – Алматы, 2001. – 344 б.
10. Нәжімеденов Ж. Екі томдық шығармалар жинағы. 1-том. – Алматы: Жазушы, 2005. – 296 б.
11. Айбергенов Т. Аруана – бауыр дүние. – Алматы: Атамұра, 2003. – 208 б.
12. Мырзабеков К. Жолға салдым көшімді. – Астана: Елорда, 2001. – 208 б.
13. Мақатаев М. Шығармаларының толық жинағы. 2 том. – Алматы: 2007. – 384 б.
14. Ақсұңқарұлы С. Адам Ата – Һауа Ана. – Алматы: Қазақстан, 2000. – 432 б.
15. Қабдолов З. Таңдамалы шығармалар. 2 том. – Алматы; 1983.
16. Әдебиеттану терминдер сөздігі – Семей: Новосибирск, 2006. – 398 б.
17. Байтұрсынов А. Шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1989. – 320 б.

Қадыров Ж.Т., Бостан Е.Қ.
М. Қозыбаев атындағы СҚУ КеАҚ

МӘШҰР-ЖҮСІП КӨПЕЕВ АУДАРМАЛАРЫНЫҢ ПОЭТИКАСЫ

Поэзиядағы әуезділікті өлең мағынасынан тіпті де бөліп алуға болмайтыны анық көрінеді. Былайша қарағанда әуезділіктің өзінде, әрине, нақты мағына жоқ, сөйте тұра мағынаны эмоциялық-эстетикалық тұрғыдан айшықтап, мағыналық категорияларын айқындай түседі» [1, 401].

«Өлең жүйелері мен просодиялардың сан түрлі екені қашаннан белгілі. Олардың негізінде жатқан фонетикалық жүйесі ұзын және қысқа бунақтардың (слог) шарпысып тұруына құрылса, француз өлең жүйесі бунақ саны мен дыбыстық үйлесімнің принципін ұстанады, қытай өлеңі ырғақ шарпысуына, бунақтар саны мен үйлесімділікке, ал ағылшын өлеңі екпінді және екпінсіз бунақтардың кезектесіп отыруына негізделеді. Қанша жерден өлең өнері дамиды, өлең жүйесі өзгереді дегенде де, оның тілдің төл табиғатынан туындаған ішкі заңдылықтары бар. Ол заңдылықтарды бұзу арқылы ұлттық өлеңге жаңалық енгізу мүмкін емес. Жаңалық енгізе алғандардың бәрі де тілдің өз бойында бұғып жатқан қасиеттерін байқағандар, аңдағандар. Мысалы, орыс өлеңіне силлабикалық жүйені қалайда енгізуге ұмтылған ақындар аз емес. Сонда да айналып келгенде силлабо-тоникалық және тоникалық жүйе орнығып қала берді» [1, 413]. Мәселен, «Қалмады ойлай-ойлай басымда ми» өлеңінің В.Голубева тәржімесіне көңіл бөлсек:

От зари на закат- солнцу ввек итти,
Так тебе не свернуть с земного пути.
Если горе настигнет, не будь смущен,-
Ведь в смятениях толку не сыщешь ты.

Нет без ночи дней- и ночей без дня,
И чисты, говорится, лишь бог да луна.
Друг за другом радость и горе идут,
Так всему своя очередность дана [2, 296].

«Өлеңнің әр сөзі – ырғақты сөз. Өлеңді оқу, тыңдау, түсіну, өлеңге тұшыну, толқу, тебірену-бәрі ырғаққа байланысты. Сөз өнерінің өзге түрінен өлеңнің басты өзгешелігі де ырғақта жатыр. Өлеңнің түрін белгілейтін де, негізінен, ырғақ. Сырт көзге поэзиялық шығарманың сырт пішінінің өзі прозалық шығармадан өзгеше, бөлек: кесте-кесте, тақта-тақта... әр кесте, яки әр тақта-шумақ, әр шумақтың әр жолы – тармақ, әр тармақтағы дауыс толқынының соқпа-соқпасы-бунақ...» [3, 258]. Ұрғақ табиғаты күрделі-ақ. Сәл артық кетсе өлең басқа интонацияға түседі. Басқа интонация – басқа әсер. Басқа әсер – басқа өлең. Мысалы,

- Жаныңа шын сөйлесең пайда,- дейді,
- Дінің қатты, құр тілің майда,- дейді.